

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 52 (18).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 17. märtsil 1927. a.
kell 17.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**,
sõjaminister **N. Reek**, välisminister **F. Akel**,
rahaminister **L. Sepp**, kaubandus-tööstusmi-
nister **K. Kornel**, siseminister **J. Hünerson**,
teedeminister **A. Kerem**, kohtuminister **O.**
Tief.

Päevakord:

1. Mäeseadus — redaktsiooni komisjoni
ettepanek.

2. Eelarve-komisjoni esitis riigi 1927./28. a.
eelarve läbivaatamiseks määratud tähtaja pi-
kendamise kohta.

3. Firmade seadus — III lugemisel.

4. Äride registreerimise seadus — III lu-
gemisel.

5. Riigivaranduste kinnitamise seadus igä-
suguste kahjude vastu — II lugemisel.

6. Riigiteenijate ja -töölise ühekordse pal-
galisa seadus — rahaasjanduse komisjoni ette-
panek.

7. Riigi 1926./27. a. kulude ja tulude lisa-
eelarve nr. 3 — rahaasjanduse komisjoni ette-
panek.

8. Riigiasutustes eraisikutele ja -asutustele
maaplaanide, hindamise- ja piiridokumentide
valmistamise ja õigekstunnustamise seadus —
üldkomisjoni ettepanek.

9. Kohtupristavite taksi seadus — üld-
komisjoni ettepanek.

10. Kogukonna-, asutuste- ja erarendi-
maade korraldamise seaduse muutmise sea-
dus — I lugemisel.

11. Põllumajapidamiste metsaga varusta-
mise seadus — I lugemisel.

12. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotä-
tamise seadus — üüriseaduse komisjoni ette-
panek.

13. Palga alammäära seadus — sotsiaalko-
misjoni ettepanek.

14. Uute linnade tuluallikate suurendamise
ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ette-
panek.

15. Eluaseme seadus — maakomisjoni ette-
panek.

16. Riigi majapidamise aruande komisjoni
esitis riigikontrolõri aruande kohta o/ü. „Re-
valis'e“ asjas.

17. Riigikogu valimise, rahvahäätamise ja
rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus —
rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

18. Piirituse ja alkoholiliste jookide müügi
seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

19. Tallinna Raekojas platsi korraldamiseks
kinnisvara sundvõõrandamise seadus — üld-
komisjoni ettepanek.

20. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise
seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund.**

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand.**

Koosolek algab kell 17.18 min.

Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigi-
kogu koosoleku. Päevakord on juhatusel poolt
määratud ja sellest Riigikogu liikmetele ning
Vabariigi Valitsusele teatatud. Sõnasoovijaid
päevakorra täiendamise või muutmise kohta
ei ole.

**I. Riigikogu
esimehe teada-
anne Läti va-
bariigi presi-
dendi Jahnis
Tschakste
surma puhul.**

Enne päevakorrale asu-
mist palun Riigikogu liik-
meid ära kuulata minu
teadaande.

Teispäeva, 15. märtsi,
ennelõunal sain mina Läti
vabariigi ministrilt Eestis
Jahnis Seskis'elt kirja:

„Käesolevaga on minul au esitada Teile
teadmiseks kurba uudist, et meie vabariigi
president, Tema Ekstsellents Jahnis Tschakste
suri (kõik koosolijad tõusevad püsti)
kauase kannatuse järele esmaspäeval, 14. märtsil,
kell 8.45 min. õhtul.

Lõõdud valusast kaotusest, mis tabanud
minu isamaad, tarvitan juhust, et kinnitada
Teie Ekstsellentsile minu suurima lugupidä-
mise avaldust.“

Teades, härrad Riigikogu liikmed, tõsist
kurbust, mis teid valdanud Läti vabariigi
ning rahva raske kaotuse puhul, saatsin Tema
Ekstsellentsile Läti vabariigi presidendi ko-
hustetäitjale, Saesima esimehele dr. Kalnins'ile
telegrammi:

„Saades teate kurvast sündmusest, mis
tabanud Läti vabariiki ja rahvast Läti vabariigi

presidendi Jahnis Tschakste surmaga, ruttan Teile, härra Ekstsellents, ja Teie kaudu Läti rahvaesitusele avaldama sügavat kaastunnet ning Eesti rahvaesituse suurt leina. Olles teadmises, et meie rahvaid ühendavad mitte ainult ühise rõõmu, vaid ka ühise kurbuse ning leina tunnid, palun vastu võtta kinnituse, et president Jahnis Tschakste surm on suureks ning raskeks kaotuseks ka Eesti rahvale.“

Vastuseks sain mina Läti vabariigi presidendi kohustetäitjalt, Saesima esimehelt dr. Kalnins'ilt telegrammi:

„Palun Teie Ekstsellentsi vastu võtta ja Eesti rahvaesitajatele edasi anda minu kõige sügavam tänu sümpaatia-avalduse eest, mida Teie mulle saatsite meie vabariigi esimese magistraadi surma puhul. Olles Läti rahva esitajate tunnete tõlgitsejaks, palun Teie Ekstsellentsi uskuda, et üksmeel, milles liitrahvas ühinenud Läti leinaga, leiab viimase poolt õiget hindamist ja aitab palju kaasa aluste kindlustamiseks, millel liit põhjeneb.“

Läti vabariigi ja Läti rahva sügavast leinast Riigikogule ette kandes, olen teadmises, et Eesti rahvaesitajad ja Eesti rahvas ühinevad oma liitrahva suure leinaga tema esimese ja kauaaegse presidendi kaotuse pärast, ja mälestavad austusega Läti esimese kodaniku Jahnis Tschakste riiklikke teeneid mõlema rahva liit-vahekordade arendamises ning kindlustamises.

Sõna on sekretäril teadaandmiseks.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretär **O. Liigand**: Riigikogu juhatuse poolt on Riigikogule järgmist teatada: Riigikogule on sisse tulnud ja antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud:

1. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni.
2. Eesti panga põhikiri — rahaasjanduse komisjoni.
3. Rahaseadus — rahaasjanduse komisjoni.
4. Riigikassatähtede ja vahetustähtede emissiooni lõpetamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.
5. Riigi arvetes summade ümaraks tegemise seadus § 4-da muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.
6. Kaubalaeva deki juht- ja meeskonna sõidu seadus — üldkomisjoni.

3. Mäeseadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja

eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—24.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Mäeseaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Sissejuhatuses: I p. o. „Peatükk I“, analoogiliselt asetades sõna „peatükk“ iga järgneva peatüki ette.

2. § 3. algus vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Käesoleva seaduse § 1. nimetatud ettevõtete ja nende § 2. nimetatud ettevõtete ja tehaste kohta, mis asuvad kontsessiooni piirkonnas, on maksvad“ jne.

3. § 5. p. 1. esimene rida: tehnilisi uurimisi vabariigi piirides, p. o. — „tehnilisi uurimisi Eesti vabariigi piirides“;

4. § 5. p. 3. esimene rida: asutused, p. o. „ettevõtted“;

5. § 5. p. 3. lõpp vastu võtta järgmiselt: „mis võimaldavad valmistada väljamaalt sisseveetavatele kaupadele aseaineid“;

6. § 5. p. 5. teine lõige, esimene rida: töötavad, p. o. „tegutsevad“.

7. § 7. p. 3.: marksheideri peale sisseantavate, p. o. „marksheideri tegevuse peale sisseantavate“;

8. § 7. p. 7. kustutada sõnad „selle eest“;

9. § 10. p. 3. viimane rida: riigikassa heaks, p. o. „riigile“.

10. § 11. kolmas rida: nemad, p. o. „nad“.

11. § 13. neljas rida: oma sellekohased õigused kellelegi õigustatud isikule üle andma, p. o. „üle andma oma sellekohased õigused mõnele selleks õigustatud isikule“.

12. § 15. vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Eraettevõtjatele mäetööstuseks loaandmise kord on kahesugune“;

13. § 16. teine lõige, esimene rida: ligipandud, p. o. „ligilisatud“.

14. § 17. vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Uurimisloa antakse välja palvekirjade esitamise järjekorras. On kahtlus uurimisteks palutava koha äratähendamises, jäetakse palve tagajärjeta või saadetakse kohale platsi kindlaks tegemiseks paluja soovil mäeasjanduse ametnik, kelle aruande põhjal otsustab palve kaubandus-tööstusminister“.

15. § 19. p. 3.: uurimisloa vältus, p. o. „uurimisloa kestus“;

16. § 19. p. 4.: teised õigused ja kohused, p. o. „teised õigused ja kohustused“.

17. § 20. kolmas rida: uurimis maa-ala, p. o. „uuritav maa-ala“;

18. § 21. algus vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Uurimisloa kestuse, mis ei või ulatada üle 18 kuu, määrab kaubandus-tööstusminister erinimekirjadega“ jne.

19. § 21. eelviimane rida: aga mitte rohkem, p. o. „kuid mitte rohkem“;

20. § 22. p. 1: uurimisi toime panna, p. o. „uurimisi toimetada“.

21. § 22. kolmanda lõike esimeses reas pärast sõnu „kaubandus-tööstusministril on õigus“ panna komma.

22. § 24. neljas rida: ametnikkudel vaba pääsemine, p. o. „ametnikkudel vaba pääs“.

23. § 28 vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Eelmises (27) paragrahvis tähendatud sooviavaldus peab sisaldama järgmisi andmeid“ jne.

24. § 30. kolmas rida: ehk, p. o. „või“.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb): Muudatus 25. § 32. teine rida: kuni 2.000 hektarise pinna-aluseni, peab olema „kuni 2.000 ha pinnaaluseni“. Siin on paljundamisel viga sisse tulnud — peab olema mitte „pinnaaluseni“ vaid „pinnaulatuseni“.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus 25 ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 26—31.

26. § 37. viies rida: Lepingus võib maksuviivituse aeg lubatud olla, p. o. „Lepingus võib lubada maksuviivituse aega“.

27. § 38. neljas rida: aastase saavutuse alammäära kätte saanud, p. o. „aastase toodangu alammäära saavutanud“;

28. § 41. esimene lõige, seitsmes rida: eemaldada, p. o. „kõrvaldada“;

29. § 41. esimene lõige, viimane rida: mille eemaldamist, p. o. „mille kõrvaldamist“.

30. § 45. lõpp: piirimärkidega äratähendamist, p. o. „piirimärkidega tähendamist“

31. § 48. üheksas rida: kokkulepet ei sünni p. o. „kokkulepet ei saada“.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb): Muudatus 32. § 49. algus võtta järgmises redaktsioonis: „Riigimaksude kohustuste täitmise kindlustuseks sissemakstud“ jne. Nagu kaubandus-tööstusministri seletusest selgub, on see parandus sisulist laadi. Teen sellepärast tetepaneku, paragrahv vastu võtta nagu ta alg-

ettepanekus oli, tähendab redaktsiooni komisjoni muudatus ära jätta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus 32 tagasi lükatud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komisjoni muudatus 33.

33. § 65. esimene lõige, viimane rida: proportsiooni tõendada ja nõuda, p. o. „proportsiooni nõuda ja tõestada“.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

34. § 78. teine lõige vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Vabariigi Valitsus määrab hariduskraadi, mis annab õiguse oma peale võtta vastutuse mäetööde eest, samuti ka selle hariduskraadi omandamise viisi“.

Et tähendatud lõige täpsem oleks, teen redaktsiooni komisjoni nimel ettepaneku, see vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Vabariigi Valitsus määrab lähemalt, missugune hariduskraad annab õiguse enda peale võtta vastutuse mäetööde eest, samuti määrab Vabariigi Valitsus selle hariduskraadi omandamise viisi“.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

4. Eelarve-komisjoni esitis aruandja komisjoni esimees **J. Tõnisson**:
riigi 1927./28. a. eelarve läbivaatamiseks määratud tähtaja pikendamise kohta.

Eelarve-komisjoni aruandja komisjoni esimees **J. Tõnisson**: Eelarve-komisjon on teinud, mis võimalik, et eelarvet kiires korras läbi vaadata. Tööd on tehtud hooga, nii üld- kui ka alamkomisjonides, kuid alles täna ennelõunasel koosolekul oli eelarve läbivaatamisel lõpp. Takistuseks oli see, et riigiasutuste koosseisud ei olnud Riigikogu poolt kinnitatud. Sel põhjusel ei saanud eelarve-komisjon üksikuid paragrahve, kus palgad ette nähtud, vastu võtta, vaid tuli töö katkestada, et ära oodata, kuni koosseisud Riigikogu poolt kinnitamist leidsid. Peale selle oli rahaasjanduse komisjonil tarvis lisa-eelarve pärast koosolekuid pidada rohkem, kui ennem kokku lepitud, samuti oli ka Riigikogu sunnitud koosolekuid rohkem pidama, kui ette nähtud oli. Selle tõttu ei saanud ka eelarve-komisjon tööd tähtjaks lõpetada. Nüüd aga, kus eelarve lõpulikult vastu võetud, nõuab seletuskirja valmistamine paar päeva aega. Samuti on tarvis mõnda üksi-

kuist materjalest korraldada. Sellepärast esineb eelarve-komisjon Riigikogule järgmise esitise: „Riigikogu otsustab pikendada eelarve-komisjonile Riigikogu poolt 25. I 1927. a. riigi 1927./28. a. eelarve läbivaatamiseks määratud tähtaega 19. märtsini 1927. a.“ (A. Anderkopp, tõer: Vahepeal pikendati veel!) Vahepeal pikendati. (A. Anderkopp, tõer: Esimese osa võiks ära jätta.) Iga tahes on ettepanek: „Pikendada eelarve-komisjonile eelarve läbivaatamise tähtaega 19. märtsini 1927. a.“ Kuupäev, mil see otsus tehtud, nimelt „25. I 1927. a.“ võiks ära jääda.

Juhataja **K. Einbund**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on eelarve-komisjoni esitis vastu võetud.

5. Firmade seadus — III lugemisel. Üldkomisjoni aruandja rkl. Hasselblatt'i puudumise pärast jääb käesolev päevakorra-punkt vahele.

6. Äride registreerimise seadus — III lugemisel. Üldkomisjoni aruandja rkl. Hasselblatt'i puudumise pärast jääb käesolev päevakorra-punkt vahele.

7. Riigivaranduste kinnitamise seadus igasuguste kahjude vastu — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Tonkman** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—4.

Riigivaranduste kinnitamise seadus igasuguste kahjude vastu.

§ 1. Riigiasutuste kasutamisel olevad riigivarandused üldiselt ei kuulu kinnitamisele, välja arvatud varandused: a) mille kinnitamiseks on lubatud krediidid eelarve korras või eelkrediitidena; b) mis kuuluvad riiklikkudele majanduslikult tegutsevatele ettevõtetele ja mille kinnitamine on sunduslik vastavate seaduste ja põhimääruste järgi.

§ 2. Erasikutele või -asutustele kasutamiseks antud riigivarandused kinnitatakse kas nende varanduste kasutajate või riigi arvel, nagu see vastavates lepingutes ette nähtakse.

§ 3. Kinnitusest kahjutasudena saadavad summad tarvitatakse, kui Vabariigi Valitsus seda tarvilikuks peab, kannatanud varanduste uuendamiseks või kordaseadmiseks. Vastasel korral arvatakse kahjutasudena saadud summad riigi tuludeks.

§ 4. Kinnitamise korra kohta on Vabariigi Valitsusel õigus vastavaid määrusi välja anda.

8. Riigiteenija- Juhataja K. Ein-
te ja -töölise bund: Sõna on rkl. Leht-
ühekorsete pal- man'il korra kohta.
galisa seadus — J. Lehtman (as): Teen
lugemisel. ettepaneku, päevakorrast

ära võtta riigiteenijate ja -töölise ühekorsete palgalisa seadus, nimelt on teada, et täna veel peale Riigikogu koosoleku on teisi nõupidamisi, sellega on aeg õige lühike. Kuna see seadus võiks pikki vaidlusi esile kutsuda, teen ettepaneku, seaduseelnõu päevakorrast ära võtta. Kiire iseloomuga ta ka ei ole, sest raha on juba välja maksetud. (J. Soots, põl: Millal teie välja maksite?)

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Lehtman'il on ettepanek, päevakorrast ära võtta riigiteenijate ja -töölise ühekorsete palgalisa seadus. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

9. Riigi 1926./27. Rahaasjanduse ko-
a. kulude ja misjoni aruandja K.
tulude lisaeel- Tonkman: Austatud
arve nr. 3 — Riigikogu liikmed! Vaba-
I lugemisel. riigi Valitsus esitas Riigikogule riigi 1926./1927. a.

kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 tasakaalustatult 531.959.700 marga suuruses. Rahaasjanduse komisjon tegi selles lisaelarves mõned muudatused. Nimelt esimeses osas kulude vähendamise juures — riigikantselei § 20 kustutati 75.000 marka põhjendusega, et algeelarves ja lisaelarvetes sarnast kulu üldse ette nähtud ei olnud. Töö-hoolekandeministeeriumi, hoolekandeosakond, A. Keskasutus § 1 on kulused suurendatud 10.000 marga võrra, silmas pidades ülejääki. Tervishoiu peavalitsuses, keskasutuses võeti üles 10.000 marka, silmas pidades kulude ülejääki. Teises osas suurendati kulusid; teedeministeeriumis, — riigiraudteevalitsuses § 71 — vähendati 1.897.700 võrra, eelmiste aastate põlevkivipulbri vabriku ülekulude arvel, kuna komisjon asus põhimõttelikult seisukohale, et kõik eelmiste aastate ülekulutused tulevad riigimajapidamise aruande komisjoni korras läbi vaadata ja Riigikogule esitada. Edasi suurendati — töö-hoolekandeministeerium. Tervishoiu peavalitsus. Leprosooriumid. § 64. kulusid 20.000 marga võrra tegelikku tarvidust silmas pidades.

Erakorralised kulud. A. Riigi-keskasutuste kulud. Põllutöoministeerium. Põllumajanduse peavalitsus. § 7 vähendati kulusid 500.000 marga võrra Petseri põllutöökoolile ostetava maa ostuhinna arvel, kuna komisjon asus põhimõttelikult seisukohale, et uute

põllutöökoolide asutamiseks ei tuleks nõuda krediite lisaeelarve korras, vaid algeelarve korras. — Teedeministeerium Riigi raudteedevalitsus. § 19. kustutati 38.817.700 marka riigi raudteedevalitsuse korraliste kulude § 71. juures toodud motiividel. Nimelt et kõik eelmiste aastate ülekulutused tuleksid likvideerida riigimajapidamise aruande korras. — Töö-hoolekandeministeerium. Töökaitse osakond. A. Keskasutus. § 1 tööpuuduse vastu võitlemine. Siin suurendati Vabariigi Valitsuse täiendaval ettepanekul 7. märtsist 1927. a. kulusid 2.000.000 marga võrra. Komisjonis tehti ettepanek, seda krediiti suurendada 3.000.000 marga võrra. Kuna selle ettepaneku juures hääled pooleks läksid, esitab komisjon selle variandina vastuvõtmiseks. — B. Operatsiooni fondid. Rahaministeerium. Keskasutus. Kustutati § 6. laenuks Tallinna linnavalitsusele endise hoburaudtee varanduste eest tasumaksimiseks Belgia seltsile 12.000.000 marka. Rahaasjanduse komisjonis selle kohta põhjendusi ette ei toodud. Küll olid aga rahaasjanduse komisjonis selle kohta pikemad vaidlused, ja põhjendati seda kustutamist sellega, et Tallinna linnal olevat omal suured varandused ja ta võiks nende ärvel raha laenata ja seltsile ära maksta, kui tal selleks vabu summasid käepärast ei ole. Muid suurendusi ja muudatusi selle kohta ei olnud.

Edasi asus komisjon seisukohale vanematekogu otsust silmas pidades, et tuleksid vastavalt riigiasutuste töökoondamise seaduse põhjal need muudatused, mis Vabariigi Valitsuse poolt tehtud, kinnitada. Sellepärast esineb rahaasjanduse komisjon lisaeelarve 3-da osaga, kus on kinnitamise kord ette nähtud. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, lisaeelarve nr. 3 esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

10. Riigiasutuste eraisikutele ja -asutustele maaplaanide hindamise- ja piiridokumentide valmistamise ja õigekestunnustamise seadus — I lugemisel.

Kuna üldkomisjoni aruandja rkl. Holberg puudub, asub Riigikogu järgmise päevakorra - punkti juurde.

11. Kohtupristavite taksi seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **T. Kalbus**: Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule kohtupristavite

taksi seaduse muutmise seaduse. Põhjendus seis selles, et need taksid liig kõrged olevat. Komisjon arutas Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu läbi, ja praegu Riigikogule esitatud eelnõus on taksid peaaegu poole võrra vähendatud. Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev eelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

12. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaa-de korraldamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Järjekorras on sõna rkl. Teetsov'il.

J. Teetsov (põl): Ühel eelmisel koosolekul jäi mu kõne pooleli ja praegu saan seda jätkama.

Seletuskirjast on lugeda: „vabadikkudele karja- ja heinamaadest mõnehektaarilise maatüki andmine suurendaks ülesharitud maa hulka, sest selle saaja on sunnitud maa vaesuse tõttu teda viimaste võimalusteni üles harima.“ Kuid siin pean tähendama, et kui seal oleks võimalik seda maad üles harida olnud, siis oleks seda juba ammugi tehtud, kultuurmaala suurendatud, aga maa on nii vähese väärtusega, et isegi talupidajad ei ole leidnud võimalust üle 6—7 tiinu põllumaad 40—50-tiinulise talukoha juures üles harida. Ja kui nüüd antakse vabadikule 5—8 ha karja- ja heinamaad, siis arvan, et sellest ei ole võimalik kuigi palju kultuurmaad juurde teha. Kui nüüd arvatakse, et selle maa-andmisega vabadikule suur heategu ära tehakse, siis ei ole see tõsi, sest isegi sotsialistid ei usu selle sisse. Hiljuti sotsialistide poolt esitatud arupärimise-ettepanekus Vabariigi Valitsusele, Laius-Tähtvere riigirentnikkude käes oleva maa rendi 1000% võrra tõstmise kohta tuuakse ette, et nende krundid koosnevad 5 tiinust kõrgemast metsakännustikut ja 10 tiinust männiku rabamaast, ja on arupärimise lõpus tähendatud: „Isegi need rentnikud, kellel kuiv maa krundis ja põldu võisid teha ning hooneid ehitada, on oma tööst-vaevast pettunud: krunt ülespidamist ei võimalda, lähedalt teenistust ka leida ei ole. Mitmed on juba ära kolinud, senist tööd ja vaeva ühes krundiga maha jättes.“ Vaadake, kui juba siin niisuguste maa-alade juures maapidaja ei suuda ennast ära elatada, siis ma arvan, on Saaremaal see häda palju suurem, sest sealne maapind on palju viletsam ja ei lase end kuigi palju kultiveerida, ning ülesharitud maa suurenemisest ei saa juttugi olla. Nii ei ole ka see

seletuskirjas ettetoodud väide millegagi põhjendatud.

Edasi on tähendatud, „et väikemaapidamistele maa juurdeandmise läbi väheneb tööpuudus ja hakkab riigist vähem tööjulist kodanikke võõrsile välja rändama.“ Sellega ei saa ka kuidagi nõus olla, sellepärast, et praegu otsivad peajaslikult vabadikud võõrsilt teenistust ja tööd, ning kui nad nüüd maad juurde saaksid, see neid ikka ära ei elata, nad on endiselt sunnitud võõrsilt tööd otsima. Aga selle asemel loome küll rohkem töötähtsusi juurde, kes peavad võõrsilt teenistust otsima minema ja need on praeguste talukohdade peal töötavad perekonnaliikmed. Praegu elatavad nad endid ühiselt kuidagi viisi ära. Kui aga taludelt maad ära võetakse ja majapidamine lõhutakse, siis on üks osa perekonnaliikmeid tingimata sunnitud ilma mööda rändama minema. Nii loome siis talude lõhkumiseega veel rohkem töötähtsusi ja väljarändajaid juurde, aga ei vähenda seda arvu. Nõnda ei pea see seletuskirjas ettetoodud väide ka paika.

Siis on tähendatud, et § 20. viimase lõike normides on võimalik põllutöoministeriumi arvamise järgi juurdelõikeid vabadikkudele anda ja selleks mingisuguseid takistusi ei ole. Nii kui mina mäletan ja mul üles on tähendatud — maakomisjoni koosolekul põllutöoministeriumi esitaja kõnest — siis tähendas põllutöoministeriumi esitaja hoopis midagi vastupidist. Nimelt tähendas põllutöoministeriumi esitaja härra Peets seal umbes järgmist: Vabadikkude maasaamine oleneb Saaremaal kruntimisel piirkondadest, mis maakorraldamisel luuakse ja kuhu võivad kuuluda ja ühendatud saada mitu küla korraga. Kes siis popsidest sinna piirkonda satuvad, võivad juurdelõikeid saada, kuna jälle need, kes väljaspoole seda piirkonda jäävad, võivad neist õigustest ka ilma jääda. Isegi karjamaa servituudi õigusest võivad ilma jääda, mis peale neil ühis-karjamaadel õigus on. Piirkondade loomisel võib juhtuda, kus küladel vähe heinamaad, et vabadikkudele seaduse normi ulatuses selle väljaeraldamise järele taludele kuigi palju enam heinamaad järele ei jää. Peale tähendatud 2—3 ha heinamaa on veel muu maa, ja see võib olla ka põld, nii kuidas see kõlvikute järgi välja tuleb. Nii võib sellest seletusest siis aru saada, et siin ei ole põllutöoministeriumi esitaja selle § 20. viimase lõike alusel maade eraldamisega mitte nõus. Popsiseaduse arutamise puhul maakomisjonis tähendati, et minu poolt ettekantud andmed popside arvu kohta, kes maad soovivad, on liialdatud. Isegi siin Riigikogus tähendati sellele, et need andmed ei olevat õiged jne. Ja tõesti,

minule ei jää sel korral midagi muud üle, kui tõenduseks ette kanda Saaremaa maapidajate poolt Riigikogule saadetud märgukirju. Näiteks siin: Saare maakonna, Kogula valla, Tõnija küla kõigi talupidajate poolt avaldus, kuhu on alla kirjutatud 25 talupidajat. See oleks järgmine: „Kiratsevas seisukorras on olnud meie väikesed talud alati. Selle paratamata nähtuse kõrvaldamiseks ei jää meil ka kõige parema tahtmise ja hoolsuse juures midagi ära teha, sest et see pahe on tingitud ei ühestki muust, kuid ainult meie kehvast kaljustest maapinnast, mida pealegi nii vähesel määral meie talude kätte on usaldatud. Ei ole siin läbiviidavad maaparandused, ei uue-maajalised harimisviisid ega ühedki muud edusammud põllumajanduses, sest seda meie kaljurünkad ja paeseljändikud ei luba.

Ainult hoolas töö võimaldab meile silku-leiba meie perekondade elamiseks. Lootust paremuse poole on vähe. Osalist paranemislootust pakkus ammuoodatud maalapikete kruntimine. Raskena on osutunud talupidamine 20 — 30 maalapikese pealt, mis siia — sinna laiali pillatud. Nüüd aga, kus see ammuoodatud kruntimine peaaegu kättesaadavaks on muutunud, on kahjuks see kaunis mõte tema juurest kadunud; nüüd ähvardab ta meil viimase eluvõimaluse võtta, sest et tema kaaskäijaks on asetatud nõndanimetatud popsiseadus oma karmide Saaremaa kohta käivate paragrahvidega. Ei tahaks olla kade, ega keelda maad, kui seda oleks seevõrd palju, et rahuldaks popsi ja jäta ka endale äraelamise võimaluse.

Riigikogus valgustatakse asja vastasrindade poolt muidugi nii ja teisiti, kuid tõsiasja lubatagu meile siin kohal isiklikult Riigikogule selgitada, siis vast saadakse selge pilt, kuivõrd raskelt või kergelt puudutab meie talusid vabadikkudele sealt maa-andmine.

Meie küla korralduspiirkonda kuulub 25 talu. Talud on väheldased, kuni 40 ha suured, mis koosnevad: 7 hektarist põllu-, 15 hektarist heina- ja 15 hektarist karjamaast. Peale selle on veel kasutuskölbmata maa.

Heinamaa on kehv rohukasvataja maa. Vihmasel ajal annab üle niita, kuid kuivemal ajal peab ka sarnaste kohtadega leppima, kust vikatil midagi võtta pole. Kogu aasta heinasaak on kuni 400 puuda. Hein on vähesel väärtusega, sambla ja puuraagude segu. Vaevalt jõuame selle heinasaagiga oma hädatarvilikumad loomad poolnäljutades üle talve elatada.

Karjamaa on küla ühismaa. Suurte raudkivide ja kadakatega kaetud mäginemaastik. Mägede peal juurdub rohi vaevalt. Ainukesed kohad, mis karja elatavad, on üksikud madala-

mad kohad mägede vahel, kus veekuivamise järele ilus rohi kasvab. Üldse on meie taludel karjatamine karjamaa tõttu halvast seisukorras.

Väikekohaomanikke, popse, on meie korralspiirkonnas 40. Palju nendest maad nõuab või palju mitte, ei ole praegu teada, kuid kindel on, et ükski ei põlga seda, sest kõigi nende kohad on alla 5 hektaari suured. Enamjagu nendest on ka juba mõisatest maad saanud. Et aga talumaadest veel juurde saada, selleks loodavad nad kasutada järgmist võtet: Üks perekonnaliikmetest on saanud mõisast, temale popsiseadus maad enam ei võimalda, kuid teine perekonnaliikmetest nimetab ennast väikekoha kasutajaks ja temale võimaldab popsiseaduse § 20. juurdelõike, olgugi, et tervel perekonnal ühine majapidamine. Nii siis peab järeldama, et kõigil 40 väikekohaomanikul on võimalus saada maad kuni 5 hektaarini. Seega oleksid meie talud kogusummas kaotanud kuni 200 hektaari maad.

Missugust mõju avaldaks meie taludele popsiseaduse teostamine, on vast igale arusaadav. Igatahes oleksid meie kehvad talud eluvõimetuseni lõhutud.

Palume meie rasket seisukorda popsiseaduse muutmise-küsimise arutamise korral arvesse võtta.

Siinjuures peab tähendama, kui suur väärtus on taludel Kogula vallas, Tõnija külas. Seal on keskmine talude suurus tiinude järgi keskmine, kuid maa väärtus on aga tõsiselt väga väike. Tõnija külas on keskmine talumaa väärtus 35½ obrokirubla, see teeks ümber arvatult umbes 44—45 puhaskasurubla. Arvan et see iseenesest peaks näitama, kui väikese väärtusega meie Saaremaa talukohad on.

Siis on veel saadetud mitmest vallast ja külast märgukirju. Siin kirjutavad näiteks Maasi valla Tagavere küla taluomanikud, ja arvan, et ka härra Kärneril peaks teada olema, kuidas seisukord seal tõepoolest on, sest tema on ise Maasi valla kodanik Saaremaalt.

„Riigikogu poolt vastuvõetud kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadusesse on sisse viidud § 20. juurde eriti lõige, mille järele Saaremaal popsidele peale nendel kasutadaoleva maa, veel juurdelõikeid tehakse kuni 8 hektaarini talude suurust arvesse võttes. Selle erilõikega tahetakse Saaremaa talupidajad eraldi seaduse alla viia ja Eesti riigist ära lahutada, nagu endisel Vene ajal Baltimaad oma eraseadusega, ja Saaremaal talupidajad, kus kohad väikesed ja maa kehva pinnaga, täiesti ära hävitada. Paarikümne tessatiinulise kohaga Saaremaal, kus suuremalt jaolt kuni 3 tolli mulda pae peal, pole midagi enam peale hakata.

Näiteks on Tagavere külas 25 talukohta, mille keskmine suurus 43 tessatiini, kuna külapiiris 39 popsi asub, kes kõik maad juurde tahavad nõuda. Kui seda ülaltoodud popside hulka seaduse alusel maaga rahuldada, jääks talude suurus 35½ tessatiini ümber järele, kus talumees oma perekonnaga ära elada ei saa, ja muutuksid praegused talupidajad popsideks, kellest riigil kõige vähem kasu oleks. Et niisugune seisukord tervet Saaremaad ähvardas, seda nägid põllumeeste rühma kuuluvad Saaremaa saadikud ette ja andsid Riigikogule ülemalnimetatud seaduse § 20. kohta muutmise eelnõu sisse, mille arutamine maakomisjonis edasi lükati, sest et sotsialist Kärner komisjonis seletas, et seaduse muutmist tarvis ei ole juba sel põhjusel, nagu ei oleks Saaremaa talunikud selle vastu, et popsiseadus „Riigi Teatajas“ nr. 16—1926. a. välja kuulutatud kujul Saaremaa kohta maksma pannakse.“ (E. Jonas, stp: Keegi ei kuula seda juttu!)

„Et rkl. Kärner julguse võtnud komisjonis Saaremaa talunikku nimel viimaste tahtmist väljendada, ja veel hoopis vastupidiselt, milleks temale mingit volitust pole antud, ei saa meie niisuguse avaldusega kuidagi nõus olla, mis meie elulisi huvisid tuntavalt puudutab ja ähvardab meitele, kui ka ühtlasi kõigile Saaremaa talupidajatele saatuslikuks saada. Sellepärast avaldame käesolevaga sotsialist Kärneri väljaastumise vastu maakomisjonis kõige kindlamat protesti ja kinnitame, et ei meie ja arvatavasti keegi Saaremaa talupidajatest nõusolekut ei saa avaldama, et Saaremaa popsiseadusega saaks Eesti eraldatud ja Saaremaa talumajapidamised hävitatud.“

Sarnaseid märgukirju on sisse antud üle kahekümne minu nime peale. Kui palju neid on veel maakomisjoni ja põllutööministeeriumile saadetud, seda ma ei tea. Enam-vähem igas märgukirjas on näidatud arvude peale põhjendatult, kui halvavalt see talumajapidamiste peale mõjub, kui sealt maad popsidele eraldatakse. (J. Piiskar, stp: Siis ei ole teil midagi taga, kui Teil rohkem märgukirju ei ole.) Mina arvan, et aitab nendestki küllalt, kui tahetakse riigi ja rahvamajanduse huvides tegutseda ja kui ei taheta meelega hävitustööd teha. Neid märgukirju võib ka sada olla, ega see siis ikkagi ei aita, kui tahetakse peaga seinast auku läbi murda. Mina arvan, et niisugune taludelõhkumine, nagu siin tahetakse läbi viia, põlduhariva rahva soovidele vastuvõetav ei saa olla ja elus väga kurbi järeldusi annab. (O. Gustavson, stp: Kust maalt Teie rahvas peale hakkab? — J. Piiskar, stp: Teetsov läheb popside külla ja ütleb, inimesi on küll,

aga rahvast ei ole.) Siin on ette toodud, et Saaremaal on liiga suured talukohad. Tõepoolest on seal mõnes üksikus kohas talukohad kuni 100 tiinu suured. Aga kui teie nende väärtust vaatate, siis näete, et ainult 40, 50 kuni 60 puhaskasurubla on nende maa-de väärtus. Võtke näiteks, Lõuna-Eesti talukohad, mis on 40—50 tiinu suured, nende maa väärtus on kuni 200 puhaskasurubla. Sellest võrdlusest võib siis järeldada, kui nõrgal ja viletsal alusel need Saaremaa suure tiinude arvuga talud on, ja sealt veel hakata maad ära eraldama oleks ülekohus. Seal on suuremad maa-alad tarviliikud, sest viletsa maa juures ei ole võimalik väikse maa-alaga põllumajapidamist üldse pidada ja kus rohkesti kasutuskõlbmata maad hulgas on.

Võtame näiteks Mustjala valla talud, kus on kohati karjamaad 30—40 tiinu suurused, aga seal on karjamaa nii vilets, et saab vaevalt 5—6 karilooma ning paar hobust pidada, sest seal ei ole kuigi palju rohtukasvatavat maa-ala. Suurem jagu maad on veel niisugune, mis rohtu ei kasvata. Mullakord on nii õhuke, et rohi suveajal täiesti ära kuivab. Kui niisugune tühismaa kogusuurus väikeseks tehtakse, siis selle tagajärjel võetakse paljudelt taludelt võimalus ära majapidamisi endiselt edasi pidada. Eriti teravaks kujuneb seisukord seal heinamaade äravõtmise järele. Juba varemalt tähendasin selle kohta, et Saaremaal ei saada kuski talukoha peale üle 600 puuda heina ja kui hakatakse heinamaid veelgi vähendada, siis seega vähendatakse ka loomatoitu ja põllurammu. Saaremaal ilma sõnnikuta midagi ei kasva ja selle vähendamine ning ühe osa heinamaade äravõtmine toob halbu tagajärgi. Niisugust sammu ei peaks Riigikogu astuma; kus isegi vilets ja vaene seisukord, et seal veelgi seda halvemaks muuta, sest see ei ole meie riigile kasuks. Juba praegu on Saaremaa talud raskes seisukorras, ja kui neid veel vähendada ja ära lõhkuda, siis peab ütlema, jääb sinna üks vaene nurk meie riigis järele, kuhu lõpuks tuleb isegi abi ja toetust anda, sest nad ei suuda endid iseseisvalt ära elatada.

Kõiki ettekantud asjaolusid arvesse võttes tein ettepaneku, käesolev seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud rahvasaadikud! Kõigepealt pean avaldama oma sügavat austust lugupeetud seaduseelnõu esitajatele, härradele Saaremaalt valitud põllumeeste kogude saadikutele, selle eest, et nad tõsiselt on võtnud enda lubadusi, mida valimiste eel andsid kõigile väikemaapidajatele ja popsidele.

Töötati tulisel kaitsta kõigi väikemaapidajate ning popside kasusid. Kutsuti neid hääletama kogupõllumeeste, kui ainukese põlluharijate kihi esitajate poolt, kellel kõigi nende kodanikkude kasud südame peal, kes maa-mullast raske töö ja vaevaga peavad endale ülespidamist muretsema. Nüüd näeme, et need töötused ei ole jäänud tühjadeks sõnadeks, vaid tõsisel mures popsi saatuse pärast püüavad härrad põllumeeste kogude saadikud kõik teha, mis viimase koormat võiks kergitada. Kaitsevad popside kasusid higinõretaval näol, nii kui härra Teetsov oma pika kõne alguses tõendas. Neid ei heiduta ka kartus, et taluperemehed võiksid oma saadikutele selle eest selja pöörata, et need korraga popside kasude kaitsejaks on hakanud ja taluomanikud sealjuures sootu ära unustanud. Sarnast ohvrit ja ausameelsust peab tõsiselt hindama.

Veel rohkem liigutatud peaks saama iga väikemaapidaja ja popsi süda, kui ta lähemalt vaatleb, missuguse ennastsalgava hoolega härrad põllumeeste kogude saadikud püüavad igat vaeva ja muret neist eemal hoida.

Eks ole meie ju kõik kümmel ja sajal korral kuulnud, kui äärmiselt raske on taluperemehe elu. Ja ta on seda tõepoolest. Hommikul enne päikesetõusu peab ta terve perega väljas olema, ja päike on ammu veerenud, kui ta raskest tööst küüruvajunud selja välja võib sirutada. Perenaisel on raske mure loomade talitamisega ja teiste koduste ja väliste töödega. Lapsed peavad juba maast madalast hakkama karjas käima. Ja mis on selle alalise rühmamise ning igavese orjuse tagajärg? Vilets igapäevane leib, elu räpases tares, ei mingit rõõmu ega lõbu. Igavene hall mure. Raha on alati otsas, see nagu sulab käte vahelt ja teada on, kuhu ta läheb. Ta veereb kaupluste kaudu linna-härrade: suurtöösturite ja suurkaupmeeste taskusse, kes kogupõllumeeste erakonnas juhtivat osa mängivad. Ja nüüd tahab popside § 20 Saaremaa väikemaapidajaid ja popse just samasugusesse orjusesse asetada. Tahab neile juurde anda 5—8 hektaari maad, sealhulgas vähemalt 2—3 hektaari kõlbulikkude heinamaad, tähendab sarnast heinamaad, mis niita kõlbab. Ja eks ole niitmine üks raskematest töödest. Samuti loomade talitamine ja nende eest muretsemine.

Kui seda maakoormat popsi õlgadele ei veeretataks, siin on ju päris selge, et ta hulgast tööst ja vaevast pääseb. Lehma ja lamba viib laadale või tapab maha. Põllule ei ole ka enam sõnnikut vaja vedada ning varsi ei ole seda enam üldse vaja harida. Lapsed, kes enam süüa ei saa, need surevad välja, kuid see sünnib ju kõik popsi huvides. Sest laste kasva-

tamine on praegusel majandusliku kitsikuse ajajärgul väga raske ülesanne, nii raske, et isegi suurte Viljandimaa talude pärisomanikud endale seda löbu lubada ei või. Mispärast peaksid siis kehvad Saaremaa popsid ennast sellega vaevama. Ja kus veel selle mure ja valu ots; kui emal poeg tuleks riigikaitse huvides välja saata. Pole tal lapsi, pole tal ka muret. Eks riiki kaitse need, kelle isadel suured maad käes. Kõige lihtsam oleks selle eelnoü esitajate arvates, et pops kõige oma perekonnaga kõrvad pea alla paneks ja ta oleks ühe korraga kõigest hädaohust päästetud. Kui ta aga põllumeeste kogude filosoofiast aru ei suuda saada ja siiski vägisi elada tahab, siis võib ta ju nende targema majandus-poliitilise juhi härra Tonkman'i poole pöörata, kes ka üks seaduseelnõu allakirjutajatest, ning küsida, kuhu põllumeeste poliitika rahvast juhib, kas maalt linna või linnast maale. Võiks ju ka küsida, kas mitte Eestist välja Austraaliasse, või Brasiiliasse, kuid sarnast küsimist ei luba härra siseminister. Üldse on ju meil valitsuse enamus selle poolt, et Eesti rahvas omal maal peaks välja surema. Kontides olla palju väetisainet, ja põllutöominister arvab, et see põllukultuuri tõstmiseks kaasa aitab, kui kondid kodumaa mulda jäävad.

Üht peab siiski tähendama. Kaks kolmandikku neist popsidest, kelle eest härra Teetsov pälehisig sõdib — kui neid üldse olemas on olnud — on vist juba paremasse ilma rännanud, sest maa peal ei ole neid tegelikult praegu enam olemas, samuti nagu Gogol'i surnud hingi enam olemas ei olnud sel ajal, kui nendega kaubeldi. Ka härra Teetsov kaupleb surnud hingedega, kui ta räägib, et Saaremaal iga talu kohta kaks kuni kolm maasoovijat popsi tuleb.

Pops on sarnane olevus, kes popsiseaduse alla ei käi, kui temal oma maja pole või ta peab vähemalt maa peal elama. Popsid, kes kas puude latvus, õhus või ainult mõne rahvasaadiku ettekujutuses elavad, popsiseaduse alla ei käi.

Saaremaal on elumajade üldarv viimaste ametlikkude rahvalugemise andmete järgi maakonnas 10.760, neist on tühjad 373, linna alevis ja maal alevites on elumaju umbes 311; talundite üldarv maakonnas 0,5 ha peale on 9305. Seega on popse sõna tõsisel mõttes, kelle majapidamise ja maja all maad vähem kui 0,5 hektari, umbes 771. Seal hulgas on ka kõik koolimajad ühes arvatud. Neist 771 ei ole kõigil õigus popsiseaduse põhjal maad nõuda, sest osa neist asub riigi renditalude ja asundustalundite piirides, kes maareformi teostamise määruste alusel korraldatakse.

Kuid peale selle käivad popsiseaduse alla ka kroonu valdade päriseks ostetud väikekohad kuni 5 hektari suuruseni.

Sarnaseid ostutalundeid on üle terve maa — kõik pärisomõisate ja kroonu vallad kokku — 646. Neist käivad popsiseaduse alla umbes pooled, — 323 — see on need, mis kroonuvalla lapitalude piirkonnas asuvad.

Peale selle on renditalundites	61 popsi.
Muudes talundites	135 popsi.
Kõiki kokku	1424 popsi.

Need aga kõik popsiseaduse alla ei käi. Jääb vast umbes 1000 perekonna ümber.

Talundeid on — 20 üle 120 hektaari — 4554.

Kui iga sarnase talu kohta ka ainult 2 maasoovijat tuleks, nagu seaduseelnõu seletuskirjas on öeldud, peaks neid 9108 perekonda olema, kui 3 maasoovijat, siis 13.662 perekonda popse; igas perekonnas on Saaremaal keskmiselt 5 liiget, — peaks siis olema seega 68.310 elanikku popse. Kogu maakonnas on aga elanikke ainult 53.793, sealhulgas ka 4554 talundis elutsevad 22.770, ja 5—10-hektaarilistes talundites, kes maad juurde nõuda ei saa, 3659 talundit — 18.295 kodanikku.

Siin on härra rahvasaadiku ettekujutus isegi kaugemale läinud Varao unenäost, kus seitse lahjat lehma seitse lihavat ära sõid. Popse on ettekujutuses rohkem siginenud, kui Saaremaal üldse rahvast on, nii et ka kõik taluperemehed popsideks muutes siiski veel puhas puudujääk umbes 15.000 hinge välja teeb. Need rändavad taevalaotuses ja nende eest ei maksa muretseda.

Härra Teetsov'il on küll tuline õigus, kui ta kõik Saaremaa taluperemehed ka popside kilda loeb, sest Viljandimaa taluomanikuga võrreldes on Saaremaa kehva koha omanik tõepoolest umbes seda nime väärt. Samuti on õige, et mõnedki taluperemehed korralduskomisjoni palved on esitanud, kus nad ka popsiseaduse põhjal maad nõuavad. Sellest see suur maasoovijate arv tulebki. Kuid kurvastusega peab tähendama, et senikaua, kui popsiseadus selles mõttes muudetud ei ole, et popsidelt nende väiksed maalapikesed ära tulevad võtta ja taluomanikkudele selle arvel maad juurde anda, ei ole lootust, et kohaomanikkude palved korralduskomisjonis võiksid rahuldatud saada.

Nüü siis jääb kõige rohkem umbes 1.000 — 1.500 perekonna ümber, kellele maad juurde tuleks anda. Popsiseaduse alla käib neist umbes 1000. Keskmiselt saaks igauks 5 hektari maad juurde, sellest 2 hektari heinamaad, see on kokku 5000 hektari karjamaad ja 2000 hektari heinamaad.

Heinamaid on talumaadel kokku 95.857 tiinu. Kui kõik popside heinamaa talumaadest tuleks, siis võtaks see ära umbes 2%.

Karjamaad ja muud maad on 94.059 + +17.260=111.319 tiinu. Sellest 3000 tiinu ära võtta teeks umbes 2,7% välja. Ühiste karjamaade juures on see vaevalt märgatav, sest keegi talu ei tea, palju tal seda õige tiinude järgi on. Kuigi ühes külas rohkem popse, kui teises, siis saadakse sellest sel viisil üle, et kuni 5 küla ühte korralduspiirkonda ühendatakse.

Kuid on olemas ka riigitagavara heinamaad ja selle peale vaatamata, et härrad põllumehed kõigest hingest selle vastu võitlevad, tulevad ka armuadramaad ning osa kirikumõisaid jagamisele. See kõik läheb maasoovijate rahuldamiseks, ja kui härra Teetsov omal ajal riigimaadeülemana Saaremaal maakorraldust juhitud ei oleks niipalju eriotstarbekohti ning ametnikkude talusid loonud, mida omavalitsused ei saanud välja anda, siis oleks omal ajal veel rohkem maasoovijaid rahuldatud, võib olla keegi Saaremaa popsidest ei oleks vajanud neid viletsaid kadakaste karjamaade servi, mida nüüd härra Teetsov'i kurva tooni järgi otsustades taluomanikkude südamele küljest lõigata tuleb.

Kuuldavasti ei olla aga need karjamaaservad taluomanikkudel sugugi nii väga südame küljes, sest saajad on suuremalt jaolt nende oma vennad, kellel päris puht kodanikkude seaduste järgi õigus oleks talust terve pool pärida, kui aga popsid vendi kaks ja talus ainult üks, siis tervena kaks kolmandikku talust. Saaremaa popsid aga on leplikud inimesed ja rahuldavad vähesega.

Samuti ei ole ka Saaremaa taluomanikkude enamus Kaini järeltulijad, kes oma vennad tahaksid ära hävitada, olgugi et neid sarnaseks vendade ja nende väetimate laste suureviisiliselt korraldatud hävitamiseks põllumeeste kogude agitaatorite poolt sihikindlalt üles kihutatakse.

Saaremaa taluomanikkude enamusel ei ole midagi selle vastu, kui popsiseaduse § 20 muutmata jääb. Maakonnanõukogu, kus kõige suurem rühm põllumeestel, saatis omal ajal ühel häälel vastuvõetud märgukirja Vabariigi Valitsusele, kus nõuti, et popside võimaldataks loomade pidamiseks tarviliku maa juurde-saamine. Nad ei tahtnud tagurlikumad olla mõisnikkudest ja tsariaegsetest kuberneridest, kes omal ajal samuti nõudsid, et Saaremaal talumaadest $\frac{1}{6}$ osa popsidele juurdelõigeteks antaks.

Selle läbi loodaks juurde umbes 1000 väike-talu. Kindlustatakse eluase 5000 inimhingele. Kasvatatakse Eesti riigile poolehoidu neis kihtides, mis seni vaestekslasteks on jäetud.

Võib olla ei soovi seda seaduseelnõu esitajad, võib olla leiavad nad, et riigil juba üle-aru palju poolehoidjaid, et vaja nende arvu vähendada ja riigivaenulikke elemente juurde

sünnitada, et mitte asjata kaitsepolitseile summasid välja anda. Põllumeeste kogude senise poliitika järgi otsustades peaks küll arvama, et sealpool sarnasel arvamisel ollakse. Kuid ma ei arva siiski, et lugupeetud Saaremaa saadikud sarnast poliitikat teadlikult toetaksid.

Palju enam võib arvata, et härrades Teetsov'is ja Pukis tegutsevad peenehingelised kunstnikud ja esteedid, (J. Teetsov, põl: Jätame härra Jõeäärele selle osa.) kes mures on Saaremaa omapärase ilu alalhoidmise eest. Eks ole kunstnikud vaimustuses ja luuletajad joobunud Saaremaa lõpmatute kadakaväljade omapärasest võluvusest.

Kurvad kogemused rüütelkonna mõisate planeerimisel, kus maakonnaavalitsus popsidele karjamaad juurde andis, on aga näidanud, et need looduse ilu sugugi hinnata ei mõista. Kadakased karjamaad on nad muutnud paari aastaga lokkavateks viljaväljadeks, ja seal, kus enne sügisel karjased kadakapõõsaste vahel tulelõkkel kartulid küpsetasid, lambakarjad määgisid, paistavad nüüd silma proosalised viljakuhjad.

Seesama saatus ootab ka muid Saaremaa kadakavälju, ja kui seaduseelnõu täna peaks tabama kurb saatus, milleks maakomisjon selle esitanud, siis ei jää kadakastest karjamaadest esteetilist naudingut otsivatele kunstnikuhingedele tulevikus enam muud lohutust, kui härra Teetsov'ist asutatud eriotstarbe talud, mis üksikute roheliste kadakaoasidena kesk kollaseid viljavälju vaataja pilke köidaksid.

See oleks kurb, kuid paratamata praegusel proosalisel ajajärgul, kus kõigepealt mõeldakse selle peale, mis keha kosutab, tagaplaanile jättes kõike, mis hinge ülendab.

Ma arvan, et need väited ja andmed, mille peale lugupeetud seaduseelnõu esitajad seaduseelnõu seletuskirjas toetuvad, väites, kui määratu suurel arvul maaomanikkudelt maad tuleks ära võtta, et need andmed riigi statistika kesk-büroo omadega täiesti ümber lükatud on, ja sellepärast igasugune alus seaduseelnõu vastuvõtmiseks puudub. Põhjendatult on komisjon viimase tagasilükkamiseks esitanud ja loodan, et ka Riigikogu enamus selle ettepanekuga ühineb.

O. Pukk (põl): (M. Juhkam, tõer: Saaremaa tuluõhtu!) Võib olla. Kõrgesti austatud rahvasaadikud! Rkl. härra Jõeäär arendas siin üht väga imelikku mate-maatikat. Pean tarvilikuks tähendada, et Saaremaa popsideküsümuse pearaskus ei seisa selles, et üldiselt võib olla popside arv nii suur on, vaid et paljudes küldes popside arv suurem on kui talude arv ja sellest tuleb otsida kurbloolust, et talu maapidamised võivad selle läbi hävineda.

Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadus on puudulikult väljatöötatud seadus. Seda ütlevad seaduse valmistamisel ja vastuvõtmisel kõige rohkem agarust ülesnäidanud Riigikogu liikmed pahemalt tiivalt. Selle hinnangu on nad oma tööle andnud ühe teise seaduseelnõu seletuskirjas, mis hiljuti alles Riigikogule esitati pealkirja all „Võõra maa peale ehitatud asulate ja aedade seadus.“

Võib ainult headmeelt tunda, et lugupeetud sotsialistide rühm, kahjuks küll suure hiljaksjäämisega, aga viimaks ometi oma töö tõsise väärtuse kohta selgusele on jõudnud. Nõndanimetatud „popsiseadus“ on puudulik ja halb seadus, see näib nüüd siis meie kõigi arvamine olevat. (A. Jõeäär, stp: Kas see on meie rühma tehtud?) Just § 20. on teie rühma eriline ja patenteeritud teene.

Seda enam peab aga imestama, et kõik need ringkonnad, kes oma töö vildakuse kohta õigele arusaamisele on jõudnud, siiski ei sõanda vea parandamisest osa võtta, vaid seda viga isegi kaitsuvad.

Kui II Riigikogu poolt vastu võeti kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadus, tekitas see eriti Saaremaal pahameelt. Seadusesse oli võetud paragrahv, mis, nagu siit kõnetoolilt tähendatud on, juhuslikult läbi läks, ja nagu arvata võib, mille sisu vist kõigile Riigikogu liikmetele päris selge olla ei võinud tarviliku põhjendusmaterjali puudumisel. Nüüd on seaduse vastuvõtmisest juba ligi aasta möödunud. See on küllalt pikk ajajärk selleks, et seaduses leiduvaid puudusi ilmsiks tuua. Seadust on teostama hakatud ja seadusega kindlaksmääratud asutused on tegevusesse astunud. Selle töö juures on aga esile kerkinud puudused, mis minu arusaamise järgi üksikute muudatuste ettevõtmise seaduse juures paratamatuks peaksid tegema. Selle tõttu ongi Riigikogule esitatud praegu arutamisel olev muutmise seadus. Meil on kurdetud selle üle, et seadusandliku asutuse autoriteet alatiste muutmise seaduste esitamisega langeb. Selle vaatega peab kahtlemata ühinema, ja tuleb igatahes püüda sinna poole, et neis muutmise seadustes enam vajadust ei oleks, või vähemalt, et nende arv miinimumini langeks. Need muutmise seadused on aga kahjuks sellest tingitud, et algseadus, nagu käesolevalgi juhtumisel, tarviliku hoolega valmistatud ei ole. Seda arvamist kinnitab see, et praeguselgi korral, kui seaduse vastuvõtmisest juba aasta on möödunud ja küsimus teistkorda päevakorral, paljudel Riigikogu liikmetel andmed puuduvad teatud seisukohale asumiseks. Juba eelmisel koosolekul, kui härra Teetsov kõneles, kuuldusid vahelehuü-

ded: „Jah, kui need andmed meil maakomisjonis käes oleksid olnud, siis oleks võinud teist juttu ajada!“ (Vahelhüüe J. Piiskar'i, stp poolt.) Teil ei ole ühtki alust selleks, et öelda, et need andmed midagi ei vääri, — need kannavad vallavanema ja vallasekretäri allkirju. (J. Piiskar, stp: Need võivad küll vist veeuputuseaegsed olla!). Ma usun, et Saaremaa vallavalitsused, kus, härra Piiskar, ka teie rühma tegelasi on, seda paremini teavad, kui Teie. Siit selgub, et nüüdki ühele või teisele seisukohale asudes Riigikogu hädaoht varitseb jällegi üht neist pealiskaudsetest otsustest vastu võtta, mis muutmise seadused nagu paratamatuks teeb. Olgugi, et ma hiljem lühidalt riivan küsimust, miks Riigikogu praegu, otsustaval silmapilgul, ikka veel opereerima peab vaieldavate andmetega, tähendan vaid praegu juba sellele ja kriipsutan eriti alla, et andmed lahu lähevad ja seepärast täiesti enneaegne oleks maakomisjoni ettepanek vastu võtta. Andmed peavad aga Riigikogul täpsed olema, ilma selleta ei ole seadusandlus üldse mõeldav. Neile täpsetele andmetele tugenevaid eesmärke üles seades, seal on paras paik ilmavaate esiletõstmiseks ja seal võivad ilmavaated lahu minna. Aga, mu härrad, selles ei peaks mingisuguseid mõtetelahkumineid ka ilmavaadete vahel olema, et otsuste aluseks võetavad andmed täpsed oleksid. Sellelt seisukohalt välja minnes pean juba nüüd tähendama, et maakomisjoni ettepanek enneaegne on ja seda kõigepealt sellepärast, et mitte kõiki Eesti kodanikke seadusandliku asutuse poolt ei näi ühe ja sama mõõdupuuga mõõdetavat. Ei saa salata, et kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadus on täis vastolusid, ja et seaduse valmistamisel ei ole tarvilikuks peetud kõige algelisemaidki mõisteid selgitada või defineerida. Need seadusandliku tehnika vead on aga seaduse elluviimisel suuri raskusi tekitanud, seadus võimaldab nii vabat ja üksiteisele vastukäivat tõlgitsemist, et otse imestama peab, kui kerge käega meil seadusi vastu võetakse ja välja kuulutatakse. Seadus on nii selge, et isegi seaduse isad on tema pärast murelikuks muutunud ja tarvilikuks on pidanud põllutööministri poole arupärimistega pöörata, et ehk minister teab neile öelda ja ära seletada, mida nad seaduse tegemisel mõtlesid.

Mul oli juba võimalus tähendada, et mitte üksi majanduslikud põhjused, mis põllumajapidamise eduka jätkamise Saaremaal küsitavaks teevad, seal rahulolematust ei tekitanud, vaid ka see, et Saaremaa kohta seadusesse erand on tehtud, mida sealsed põllupidajad täie õigusega ülekohtuseks peavad.

Ülekohtuseks peavad nad seda esiteks seepärast, et talude küljest maa äravõtmisele on mindud maakonnas, kus põllumajandus kõige viletsamal järjel, ja kus alles esimesi samme tehakse edenemise poole. Teiseks veel seepärast, et rahva rikkumata õigluse instinkt kuidagi ära seletada ei mõista, miks seadusandlus kodaniku ja kodaniku vahel vahet teeb. On arvamisi avaldatud, et kaotatud seisused on uuesti ellu kutsutud ja et need, kel on õnnetus elada kadakalisel Saaremaal, on sattunud õigusteta inimeste klassi. Minu arusaamise järgi on see seadusandluses halb pretsedent, sest õiguslik norm pannakse maksma kõigi riigikodanikkude kohta. Seejuures on arusaadav, et juba puht kohalikkude olude ja iseäralduste tõttu ühes maakonnas tema alla võib sattuda rohkem inimesi kui teises. Sarnaselt talitades on seadusandlik asutus ühtlasi näidanud, et tema välja läheb õigluse objektiivsest arusaamisest. Siin aga on Saaremaa jaoks eraldi tehtud seadus, mida teiste maakondade peale laiendatud ei ole. Siin ei ole seadusandlus alal hoidnud seda objektiivset ilmet, mis tal olema peaks. Ei ole meie teiste seaduste juures sarnast talitusviisi leidnud ja sellepärast peaks ka siin see ebanähtus kõrvaldatama.

Võtame näiteks maakorralduse seaduse. Igäiks teadis selle vastuvõtmisel, et Saaremaal ja Petserimaal kõige rohkem lapitalusid on. Siin ei ole seadust tehtud Mihkli ja Kaarli jaoks, eriti nende isiklikuks tarviduseks, vaid on mõeldud, et kui Mihkel ja Kaarel teatud vahekorras või olukorras on, need seaduses ettenähtud tingimustele vastavad, siis seadus nende suhtes ka käsitamist leiab. § 20-da viimase lõike paigutamine kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadusesse on aga sellelt seaduselt võtnud objektiivsuse, ja on arusaadav, et juba ainuüksi seepärast Saaremaa põllumees temaga rahul olla ei saa.

Ja nüüd tulengi esimesele vastuoksuks, mis popsiseadus eneses sisaldab. Kui kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse eesmärgiks mannermaal pidi olema rendikohtade ja väikemajapidamiste korraldamine ja nende kohtade pidajatele kindlama õigusliku aluse kätteandmine nende maade kohta, mis nende käes juba kasutada olid, või enam-vähem nendes piirides, siis ei püsi § 20-da viimane lõige sugugi enam neis piirides, vaid jälgib sootu teist eesmärki. Missugune see eesmärk on, seda näeme seaduse tekstist, seda kuulsime aruandja seletustest ja osalt leidub näpunäiteid selleks ka maa komisjoni motiivides. Eesmärgiks näib võetud olevat uute iseseisvate põllumajapidamise üksuste loomine praegu olemasolevate majapidamiste kulul ja arvel. Need on kaks täiesti

iseküsimumust — ja kahe isesuguse sisu ühe seaduse piiridesse panemine ei või muud midagi tekitada kui arusaamatust. Saaremaa taluperemehed ei ole kunagi selle vastu vaieldud, et vabadikkude küsimus lahendamist vajab, ei vaidle ka selle vastu, kui vabadikkudele praegu nende käes olevad maad omanduseks antakse, kuid Saaremaa taluperemehed ei taha lasta oma talusid lõhkuda, liiati veel siis, kui ei ole selge, mis eesmärgil see sünnib, ja ei taha ka katseloomadeks olla seadustega mängimise ja eksperimentide tegemise juures. Meie agraripoliitikas on palju küsimusi veel lahendamata ja Riigikogul tuleb nendega tulevikus kahtlemata tegemist teha. Küsimus, kas seni olemasolevad majapidamise üksused väiksemaks teha tulevad, nende arvel uusi üksusi luues, ei ole minu teada Riigikogus veel arutamisel olnud. Ei ole ka sugugi selge, kas sarnane tee meie riigile ja rahvale kasulik on. Ometi aga tahab popsiseaduse § 20. viimane lõige, mis nõnda öelda salakaubana seadusesse sattunud, kõik need keerulised kaalutlemised autoriteetselt ära lahendada. Kuna selle küsimuse lahendamine aga alles tuleviku ülesanne on, millel aluseks peaks olema väga palju teaduslikku materjali ja statistilisi andmeid, ei tohiks Riigikogu § 20. viimast lõiget muutmata jätta. Praegu kasutadaolevad andmed räägivad aga sellele katsele täiesti vastu. Ma ei taha kordama hakata neid andmeid, mida rkl. härra Teetsov siin juba ette kandis. Need andmed illustreerivad Saaremaa majapidamiste praegust olukorda ja näitavad, mis tagajärjed sellel oleksid, kui praegune seadus maksma jääb muutmata kujul, see seaduse norm, mis peaks kuuluma kuskile mujale, aga mitte popsiseadusesse ja mille saamislugu elavalt meelde tuletab käomuna munemist võõrasse pesasse.

Nagu juba tähendasin ei kuulu selle probleemi lahendamine sugugi popsiseaduse raamidesse, seepärast ei oleks põhjust tema juures pikemalt peatuda, kuid siiski tahan küsimust lühidalt käsitada. Võib olla ei ole huvitusetu vaadelda, mida arvavad mõned meie majandusteadlased talukohtade tükeldamisest ja uute väikekohtade elujõust. Seepärast lubatagu mulle tsiteerida N. Kõstneri „Eesti Majanduses“ ilmunud artiklist mõned kohad, mis ka käsitavad meil kõnealolevaid probleeme. Enne vaid tähendan veel niipalju, et juba nimeetatud eksperimendi pooldajad näivad arvavat, et Saaremaa taludel seepärast põldu nii vähe on, et talumees nagu ei viitsiks põldu juurde harida, ja nüüd vabadik see saab olema, kes kadakalisest karjamaast viljastlokkava põllu teeb. Ma kahtlen väga, et vabadikkudel sarnane hulk kapitali oleks, mis võimaldaks neil teist teed käima hakata. (Vahelhüüe aru-

andja A. Kärneri poolt.) Kümne küünega keegi ei hari põldu, härra Kärner. „Eesti Majandus“ ütleb: „Kapitali puudus ei luba meile uusi maid juurde harida, seepärast on põllumajandusliku produktiiviteedi tõstmise eeltingimuseks jäänud põllumajandusliku rahva hõrendamine. Tõepoolest näitavad ka meie oma statistilised andmed, et mida kõrgem põllukultuur kuskil, seda vähem tuleb seal elanikke põllu kohta. Nii ei ole meie praegune rahvaarvu probleem mitte kohtade lõhkumise probleem, sest meie kohad on juba praegu majanduslikult väiksemad kui Taanis, vaid see on eeskätt kapitali probleem, mida selleks tarvis on, et olemasolevatel kohtadel põllukultuuri tõsta. Alles siis, kui põllukultuuri arenemisega põllumajandusliku rahva produktiiviteet on tõusnud, ja tema tegevusväli laienenud, võib juttu olla kohtade jagamisest. Nüüd aga produtseerivad nad vaevalt niipalju, et põllumajanduslikku rahvast toita.“ Nagu sellest näeme, muutuvad maade äravõtmise läbi praegused talud kahtlemata veelgi viletsamaks. Teisest küljest on aga väga vähe lootust põllumajanduse üldise produktiooni tõusmise peale, kuna vabadikul veelgi vähem kapitali tarvitada on. Kasutan juhust peatuda maa komisjoni ühe motiivi juures, mille kohta rkl. Teetsov ka kõneles. Nimelt loodab maakomisjon, et väikemajapidamistele maa juurdeandmine tööpuudust vähendab. Mina kardan, et see just vastupidi olema saab, sest selle maa juurdeandmisega kreposteerime vabadiku maa külge. Loodetakse ju siin, et vabadik põldu harima hakkab. Seda saab tal aga nii vähe olema, et ta end ära elatada ei suuda. Ta peab kõrvalt juurde teenima. Omal põllulapil töötades on aga õige tööaeg möödunud ja peremehel ei ole teda enam vaja. Ja kui taludelt tüki küljest ära võtta, on küsitav, kas talul lisatööjõudu vaja lähebki.

Ei saa puudutamata jätta samasugust ja analoogilist mõttekäiku, mis härrad pahemalt tiivalt on tarvitusele võtnud Saaremaa kohta. Seadusandliku kogu pahema tiiva kohta sobib väga hästi sama mõttekäik. On leitud, et Saaremaa taluperemees peab ära andma osa omast varandusest. See sündida õigluse nimel. Mina leian, et sama mõttekäik sobiks ka väga hästi seaduseelnõule, mis käsitaks rikkamate sotsialistide varanduse ja osa palga võõrandamist ütleme tööliste kasuks. Kui meie seda viimast võime kutsuda seadusandlikuks korruptsiooniks, või nagu sotsialistide üks vanematest tegelastest ütleb: „Sotsialismus der dummen Jungen“, siis ei saa meie unustada, et härrad sotsialistid selle „Sotsialismus der dummen Jungen“ on juba praktikas teostanud ja Saaremaa kohta maksuma pannud.

Edasi tahaksin peatuda seaduse puuduliku redaktsiooni juures, mis juba palju arusaamatusi on tekitanud. Nende segaste ja üksteisele vastukäivate kohtade pärast juba üksi peaks § 20-da viimane lõige reviderimisele võetama. See lõige on üks sarnastest, mis ka meie keelemehi huvitama peaks, sest ta on kohutavalt pikk — punktist punktini on seal umbes 90 sõna. Seadusandlik tehnika aga püüab võimalikult lühike ja selge olla. Seda selgust ei saa nõuda lauselt, mis sisaldab 90 sõna. Ei ole siis ime, kui selles 90-sõnalise mõistatuse tõlgitsemine seaduse täitjatel raske on. Seaduses ei ole vajalikuks peetud definerida tarvilikke mõisteid: nii kõnelatakse § 20. viimases lõikes „väikemajapidamistest“, kuna teistes paragrahvides esineb sõna „väikemaapidamine“. Keskmisigi nõudeid rahuldav seadusandlus ei talita iialgi nii kergemeelselt. Mis vahe on siis mõlema vahel?

Sama lõige ütleb, et väikemajapidamistele Saare maakonnas planeeritakse maad juurde, kui ta maaseaduse põhjal ei ole maad saanud, või kellel mujal ei ole üle 5 ha kõlblikku maad. Nüüd tekib aga küsimus, kas on maaseaduse põhjal maadsaanud isikul õigus juurde saada, kui tal alla 5 ha on, ütleme 4½ ha? (A. Jõeäär, stp: Seda ei saa ju teisiti mõista.) See on vaba tõlgitsemine, seadus ei ütle selle kohta midagi.

Edasi ei ole sugugi selge sama lõike põhjal, kas juurdelõikeid antakse isikutele või kohtadele. (A. Jõeäär, stp: Ikka kohale, inimesele ei saa ju juurdelõikeid teha. See on ju isenesest selge.) See aga on üks olulisematest küsimustest, millele § 20-da viimane lõige selget vastust ei anna. Raskusi on teinud ka küsimus, mis tähendab „läheduses olevatest maadest“ juurdeandmine. Nii laiu ja ebamääraseid mõisteid ei peaks ikka seaduse normi sisse võtma.

Talude küljest lubatakse võtta, aga mida on mõelnud seadusandja talumaa all? Meie teame aga väga hästi, et paljud talud Saaremaal on jagatud mõttelistes osadesse. Millega peab nüüd korralduskomisjon arvestama, kas mõttelise osaga, või taluga kui tervikuga.

§ 20-da viimane lõige ütleb kategooriliselt, et juurde antakse, kui korralduspiirkonna talude suurus 25—50 ha, — 5 ha, kui talude suurus aga üle 50 ha, — siis 8 ha. Kui aga nüüd talude suurus mitmesugune on, palju siis juurde antakse, kas 5 või 8 hektaari? (A. Jõeäär, stp: Minimaalne määr!)

Samas öeldakse aga, et sellest 5—8 hektarist maast peab olema vähemalt 2—3 ha kõlblikku heinamaad. Täiesti lahtiseks on jäänud küsimus, missugune peab ülejäänud

maa olema. Sarnase segase teksti tõttu ütlevad paljud, et see peaks põllumaa olema, seega siis võiks talu küljest võtta 3—6 ha põllumaad. Aga, mu härrad, Saaremaa talul ongi kõigest niipalju põllumaad. Ei ole ühtki sõna selgitust öeldud, kui mitmele popsile ühest talust maad võtta võib. Aga selle küsimuse lahtijätmine toob tagajärjeks asjaolu, et nii mõnigi talu oma olemasolu lõpetama peab.

Ma olen siin nimetanud mööda minnes ainult mõnda üksikut puudust. Ma ei pea tarvilikuks neid pikemalt seletada, sest nad on nii silmapaistvad, et edaspidine seletus ülearune oleks. Seaduse valmistajad peavad leppima sellega, kui kokkuvõttes kogu § 20. viimase lõike ebaõnnestunuks nimetan. Arvesse võttes ja silmas pidades asjaolu, et see lõige lahendada tahab sootu teist küsimust, nagu varemalt tähendasin, peab otsusele jõudma, et popsiseaduse § 20-da viimase lõike allesjätmine praegusel kujul ülearune on.

Riigikogul on võimalus öelda, kas seda seadust alles jätta või mitte. Riigikogul on aga võimalus veel teist teed käia. Saaremaal olla niivõrd palju riigi- ja kogukonnamaad, et sellest popsidele jätkub, ütleb aruandja. Siis ei tarvitseks ka selle vastu rääkida, et eramaad seaduse paragrahvist välja jäävad. Samase ettepaneku võivad pahema tiiva tegelased väga hästi teha II lugemisel.

Kõik need asjaolud kõnelevad selle poolt, et maakomisjon küsimust uuesti kaaluma peaks. Seda võib väga hästi teha I ja II lugemise vahel. Lõpuks ei saa puudutamata jätta veel ühte asjaolu, nimelt seda viisi, kuidas seaduseelnõu arutati Riigikogu maakomisjonis. Saaremaa talupidajate poolt saadeti Riigikogu maakomisjonile terve rida märgukirju ja faktilist materjali, mis selgitavad tegelikku olukorda selles maakonnas. Kuid Riigikogu maakomisjon ei pidanud tarvilikuks nende materjalidega tutvuneda. On arusaadav, et paljud Riigikogu liikmed oleksid võinud selle materjali põhjal ühele või teisele seisukohale asuda. Aga Riigikogu maakomisjon, kellele materjal antud, ei pidanud tarvilikuks seda materjali arutamise alla võtta. See on ebaõige. Meil ei ole tähtis juurdlema hakata, kelle süü läbi see on tekkinud. Tähtis on aga fakt, et see tõesti nii oli. Komisjonis on niisugune kord, et aruandjale tehakse sissetulnud materjalid teatavaks, kuid siin ei ole seda tehtud.

Arvan, et Riigikogul ei jää siin muud teed üle, seda kõike silmas pidades, kui küsimust uuesti kaaluda. Ja igatahes ei saa need andmed, mis maakomisjonis on ette kantud ja arutatud, aluseks olla sellele otsusele, nagu maakomisjon tegi. Kõigil neil põhjustel

loodan, et rkl. Teetsov'i ettepanek Riigikogu poolt vastu võetakse. See oleks ainukene õiglane otsus, mida Riigikogu vastu võtta võiks. Kui peetakse tarvilikuks muudatusi teha, siis võib neid II lugemisel teha.

Juhataja K. Einbund: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Kärner: Andmed, mis mul kasutada olid, on saadud põllutööstusministeeriumist ja võetud 1925. a. põllumajandusliku üleskirjutuse ning rahvalugemise andmetest. Rkl. härra Teetsov kandis ette, et vabadikkude üldarv, kes kuuluvad Saaremaal popsiseaduse alla, olla 3513, ilma ühe vallata. Näiteks olla neid Torgu vallas 550, kuid minu andmete järgi on seal neid 229, see on enam kui poole vähem. Siis Loona vallas olla 99, on aga 55, siis Muhu-Suurevallas olla 230, on aga 94, Kogula vallas — 237, on aga 69, kes käiksid maakorralduse seaduse järgi siia alla. Mustjala vallas olla härra Teetsov'i üteluse järgi niisuguseid vabadikke 355, on aga 79 jne. Siis kõneles härra Teetsov edasi, et näiteks Torguse vallas Laadla külas olla 36 vabadikku, on aga 16, sellepärast et osa vabadikke on juba riigimaadest maad saanud, ja on ka neid, kes välja surnud, tähendab, kelle kohad teiste külge liidetud. Läheks pikale, kui kõigi härra Teetsov'i poolt ettelõetud külade vabadikkude arvu ümber lükkama hakata, sest need kõik on üles puhutud. Härra Teetsov rääkis veel, et on kohti, kus 4—5 vabadikku talu peale tuleb. On aga veel hirmsamaid asju, ja on ka niisuguseid külasid, kus ühtki taluomanikku ei ole, vaid kõik on vabadikud. Näiteks Muhu-Suurevalla kaks küla, kus ühes 19 vabadikku, kuid mitte ühtki talu. Aga neile on maad Vene ajal antud 170 tiinu, mis juba enam kui 5 hektaari koha peale välja teeb. See nende ühine maa jagatakse kruntimisel nende vahel ära. Tuleb arvesse võtta seda, et niisuguseid olusid, nagu Saaremaal, kuskil mujal Eesti maakondades ei ole, tähendab, sarnast üldist lapitalude süsteemi pole kuskil. On talukohti, kus kõigest 3—4 tiinu põllumaad, heinamaad 40—50 tiinu, ühiskarjamaad ka 40—50 tiinu. Põld ja heinamaa on lappideks jaotatud, viiekskuuekskümneks kuni poolteise sajani lapiks. Kui niisugustes kohtades maa kruntimisel jäetakse vabadikud ilma karja- ja heinamaata, saab nende edasielamine võimatuks. Praegu talupidajad ühisest karjamaast põldu juurde harida ei saa, sest see on kõigi omandus, ja nii on just kõige suuremaks takistuseks Saaremaa põllumajanduse tõstmisele lapitalude süsteem. Vabadikule juurdelõike andmine on sellelt seisukohalt tarvilik, et kui varemalt oli

väikekohapidaja-vabadiku värava taga ühine külakarjamaa, siis saab see kruntimisel ühe taluperemehe omaks, kes sinna aia ette teeb, nõnda et pops oma looma karjamaale saata ei saa. Seda arvesse võttes peab juurdelõikeid tegema, peasjalikult karjamaast, ja ka heinamaatüki andma, sest ilma heinamaata on võimatu looma pidada. (Vahelhüüe.) Riigimaast võib ka juurdelõikeid saada, iseäranis heinamaad võib paljusid kohtis riigimaadest saada, kuna talumaast see igal juhtumisel ei sünni. Just karjamaade arvel sünnib suuremalt jaolt juurdelõigete tegemine, kuna popside seaduses põllumaa andmisest juttu ei ole. Peab veel seda ütleva, et kui väikemaapidajale maad antakse ükskõik kas riigi või eramaadest, siis ei saa ta seda muidu kasutada, kui peab üles harima. Kui vabadikule karja- või heinamaad tükk kätte antakse, siis peab ta seda tublisti harima, enne kui sealt midagi saab. (J. Teetsov, põl: Ta ei saa seda harida.) Miks ei saa? Ta on ju selle maalapikese üles harinud, mis ta käes praegu on, miks ta siis seda maad harida ei saa, mis juurde antakse?

Siis tahaksin veel öelda mõne sõna popside arvu kohta. Põllutöoministeriumi esitaja ütles komisjonis, et temal olevate andmete järgi on niisuguseid maasaajaid vabadikke 2054. Kuid selle kohta peab ütleva, et siit langeb umbes 300 vabadikku välja. (O. Pukk, põl: Kus Teie seda teate?) Neist on loodud cmaette kruntimise piirkonnad, sest neil on olemas ühine maa, mis nüüd kruntimise teel iga koha peale 5—8 hektaari välja teeb. Sellepärast jäävad nad välja. Enam-vähem õigete andmete järgi on õieti 1778 popsikohta umbes 1700 talu kohta. Siin peab arvesse võtma, et popside arvust langeb muist välja, mis kadunud kohad või „surnud hinged“.

Peab tarvilikuks öelda mõne sõna nende palvekirjade kohta, mis Saaremaa lapitalude peremeeste poolt saadetud ja millest siit kõnetoolilt paar korda ette kanti härrade Teetsov'i ja Puki poolt, et maakomisjon pole neid arvesse võtnud. Härra Teetsov, kui aruandja, oleks võinud need kirjad otsekohe Riigikogu kantseleist ära tuua, kui ta neid tarvitada oleks tahtnud. Siis oleks ta näinud, et neid kirju on kahte sorti. Ühed on nende poolt, kes seaduseelnõu kaitsevad, see on seda pooldavad, et juurdelõikeid vabadikkudele tuleb anda. Niisuguseid kirju on tulnud peaaegu kõigist valdadest 17, mis sisaldavad rahvakosolekute otsuseid ja millistest osa võtnud kõigisse rahvakihtidesse kuuluvad kodanikud — ka taluperemehi. Taluperemeestelt, käies talust tallu allkirju korjates, on saadud kirju 22 külast. Kujutage ette — 200 küla kohta 22 kirja!

Ja mis on neist kirjadest näha? Nad on kõik kirjutatud ühesuguse shablooni järgi, on nagu antud ette teatud plaan, ja kõik kirjad on selle plaani järgi valmis kirjutatud. Näiteks kurdab üks küla, et meil on kolm talu ja 4 popsi. Lapitalude suurus igapähele 61 tiinu. Kui nüüd popsidele maad antakse, siis jääb talude suuruseks 56 tiinu, ja meie elu on otsas, meie sureme välja. Siis veel teisi näiteid: üks küla, kelle talud 55-tiinulised, palub maad juurde, sest neil on võimatu nii väheses maaga ära elada jne. Üldiselt on need kirjad kaunis ühekülgse kirjutatud ja on opereeritud andmetega, mis kokku ei lähe kohapealsete andmetega. Sellepärast arvan mina, et siin palju nurisemist ei võiks olla, sest peab arvesse võtma, et kui on Saaremaal ees suur reform — nagu seda lapitalude kruntimine on — siis peab võimalus olema ka vabadikkudele juurdelõikeid anda. (A. Anderkopp, töer: Kuidas seda teha saab?) Miks ei saa kui tahetakse, tuleb seda võimaldada riigi tagavara- ja ka talu ääremade arvel. Kui meie aga härra Puki soovitude järgi talitaksime, et viia kõik popsid riigi tagavaramaadele üle, siis tuleb suur osa popse asetada soodesse ja rabadesse, mis küll kellegi mehetegu ei ole. Siis peab neile ka ehitusmaterjali andma, sest maakorralduse seaduse § 8. ütleb, et kes külast välja kolib, sellele antakse kui asunikule metsamaterjali. Niisugune tegu oleks meeletu rahvavaranduse pillamine. Peab ka popside eluvõimaluse andma, ka tema kohake käiks maakorralduse alla selle seaduse § 20. viimase lõike põhjal. On ka täiesti võimatu neid üle viia mandrile. Vabadik ei ole ju mingisugune sakslane või türklane, kes vägivallega siia on tulnud, vaid sama Saaremaa taluperemeestest võrsunud või tema noorem vend, sellepärast peaks talle võimaldama ka sinna jääda, kus ta praegu on. Peab talle vastu tulema, et ta võiks oma kodukohal harida väikest maalapikese, ja sellepärast peabki popside seaduse § 20. muutmata jääma ja maakomisjoni ettepanek vastu võetama.

Juhataja **K. Einbund**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Teetsov'il.

J. Teetsov (põl): Faktilise märkusena sõna võttes pean ühe asjaolu peale tähelepanu juhtima. Härra aruandja tähendas, et minu andmed ei olevat õiged ja tõi omalt poolt ette niisugused andmed, mis minule täiesti arusaamatud, ja teadmata, kust võetud. Mina olen neid andmeid, mis ette kandsin vabadikkude ja talude arvu kohta, saanud vallavalitsustelt. Samasuguseid andmeid olen saanud ka põllutöoministeriumist, mis käivad maatahtjate arvu kohta. (O. Gustavson, stp:

Teie võtate Pärü jõest andmeid ja opereerite Saaremaa suhtes.) Minu andmetes, mis on saadud vallavalitsuste poolt, on ära tähendatud, kui suur on talude ja vabadikkude arv ning maatahtjate hulk. Nende andmetega olen mina opereerinud ja pole midagi omast peast võtnud. Kui härra Kärner ütleb, et need andmed ei ole õiged, mis vallavalitsustest saadud, siis ei ole ka need statistilised andmed õiged, mis meil vallavalitsustelt saadakse ja nende kaudu kogutakse.

Juhataja **K. Einbund**: On tehtud kaks ettepanekut. Maakomisjoni ettepanek — kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus — tagasi lükata. Rkl. Teetsov'i ettepanek — kogukonna-

asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel vastu võtta. Hääletamisele tuleb rkl. Teetsov'i ettepanek, sest selle hääletamisega langeb komisjoni ettepaneku hääletamise tarvidus ära, kuna überpöördukt seda ei sünni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Teetsov'i ettepanek tagasi lükatud. Seega on kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus I lugemisel tagasi lükatud. (Hüüded: Lõpetada!) On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 19.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abisekretär **O. Liigand**.